

ISSN 1857 - 92

INTERNATIONAL JOURNAL

Institute of Knowledge Management

KNOWLEDGE

Scientific Papers

Vol. 13.2

IJK, V. 13.2, pp 1-431, Skopje, 2016

Global Impact and Quality Factor 1.023 (2015)
<http://globalimpactfactor.com/knowledge-international-journal/>

KNOWLEDGE

***INTERNATIONAL JOURNAL
SCIENTIFIC PAPERS
VOL 13.2***

***17-19 JUNE, 2016
DURRES, REPUBLIC OF ALBANIA***

INSTITUTE OF KNOWLEDGE MANAGEMENT
SKOPJE, MACEDONIA

KNOWLEDGE

International Journal Scientific papers Vol. 13.2

Editing Board

Vlado Kambovski PhD, Robert Dimitrovski PhD, Predrag Trajković PhD, Maria Kavdanska PhD, Svetlana Trajković PhD, Zivota Radosavljević PhD, Siniša Zarić PhD, Margarita Koleva PhD, Mile Matijević PhD, Nonka Mateva PhD, Rositsa Chobanova PhD, Mirjana Borota – Popovska PhD, Aleksandar Nikolovski PhD, Jove Kekenovski PhD, Marija Knezević PhD, Ilija Nasov PhD, Irina Singaveskaya PhD, Venelin Terziev PhD, Dzulijana Tomovska PhD, Oliver Dimitrijević PhD, Nedzat Koraljić PhD, Nebojsa Pavlović PhD, Nikolina Ognenska PhD, Dimitrija Popovski PhD, Lisen Bashkurti PhD, Tome Naumov PhD, Trajce Dojcinovski PhD, Jana Merdzanova PhD, Zoran Srzentić PhD, Nikolai Sashkov Cankov PhD

Preparing and correction: Liljana Pushova, Jasmina Dimitrovska

Print: GRAFOPROM – Bitola

Editor: IKM – Skopje

For editor

Robert Dimitrovski PhD

KNOWLEDGE

International Journal Scientific Papers Vol. 13.2

ISSN 1857-92

SCIENTIFIC COMMITTEE

President: Academician Prof. Vlado Kambovski, PhD

- Prof. Robert Dimitrovski PhD, Faculty of Management, MIT University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Zivota Radosavljević PhD, Dean, Faculty FORCUP, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Rosica Cobanova PhD, Bulgarian Academy of Sciences (Bulgaria)
- Prof. Siniša Zarić PhD, President of the Committee for Awarding (Croatia)
- Prof. Ilija Nasov PhD, Research and Development center PLASMA, Skopje (Macedonia)
- Prof. Aleksandar Nikolovski PhD, Rector of FON University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Anita Trajkovska PhD, Rochester University (USA)
- Prof. Milan Radosavljević PhD, Dean, Faculty of strategic and operational management, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Anka Trajkovska-Petkoska PhD, UKLO, Faculty of technology and technical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Predrag Trajković PhD, JMPNT, (Serbia)
- Prof. Lidija Tozi PhD, Faculty of Pharmacy, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Bistra Angelovska, Faculty of Medicine, University “Goce Delcev”, Shtip (Macedonia)
- Prof. Misho Hristovski PhD, Faculty of Veterinary Medicine, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Jove Kekenovski PhD, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Sasho Korunoski, Dean, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Cvetko Andreevski, Vice rector, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Margarita Koleva PhD, Dean, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Roussi Minev PhD, Rousse University (Bulgaria)
- Prof. Krasimir Ivanov PhD, Rousse University (Bulgaria)
- Prof. Boris Sakakushev PhD, Rousse University (Bulgaria)
- Prof. Aleksandar Donchev, MIT University, Faculty of Law, Skopje (Macedonia)
- Prof. Maria Kavdanska PhD, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Mirjana Borota-Popovska, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Prof. Marija Topuzovska-Latkovic, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Prof. Marija Knezević PhD, Academic, Banja Luka, (Bosnia and Herzegovina)
- Ljupco Naumovski PhD, Forum for Mobility and Research, Bitola (Macedonia)
- Prof. Oliver Iliev PhD, Faculty of Communication and IT, FON University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Dimitrija Popovski PhD, Faculty of Sport, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Yuri Doroshenko PhD, Dean, Faculty of Economics and Management, Belgorod (Russian Federation)
- Prof. Sashko Plachkov PhD, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Ivan Petkov PhD, Rector, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Vladimir Lazarov PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Tosko Krstev PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Antoanela Hristova PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)

THE TEACHER OF THE FUTURE
Ninth International Scientific Conference
17-19.6.2016 Durres, Republic of Albania

- Prof. Azra Adzajlić – Dedović PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Zorka Grandov, PhD, Pan-European University APEIRON, Banja Luka (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Aleksandr Korablev, PhD, Dean, Faculty for economy and management, Saint Petersburg State Forest Technical University, Saint Petersburg (Russian Federation)
- Prof. Primož Dolenc, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Doc. Igor Stubelj, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Prof. Hristo Beloev PhD, Bulgarian Academy of Science, University of Rousse (Bulgaria)
- Prof. Venelin Terziev PhD, University of Rousse (Bulgaria)
- Prof. Branko Sotirov PhD, University of Rousse (Bulgaria)
- Prof Karl Schopf, PhD, Akademie für wissenschaftliche forschung und studium, Wien (Austria)
- Prof. Isa Spahiju PhD, International Balkan University (Macedonia)
- Prof. Volodymyr Denysyuk, PhD, Dobrov Center for Scientific and Technological Potential and History studies at the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)
- Prof. Laste Spasovski PhD, Vocational and educational centre, Skopje (Macedonia)
- Prof. Branislav Simonović PhD, Faculty of law, Kragujevac (Serbia)
- Prof. Dragan Koković PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Sasha Kicoshev PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Pere Tumbaš PhD, Faculty of Economics , University of Novi Sad , Subotica (Serbia)
- Prof. Natalija Kirejenko PhD, Faculty For economic and Business, Institute of Entrepreneurial Activity, Minsk (Belarus)
- Prof. Zoja Katru PhD, Prorector, Euro College, Istanbul (Turkey)
- Prof. Mustafa Kacar PhD, Euro College, Istanbul (Turkey)
- Prof Evgenia Penkova-Pantaleeva PhD, UNWE -Sofia (Bulgaria)
- Prof. Nikolina Ognenska PhD, Faculty of Music, SEU - Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Tihomir Domazet PhD, President of the Croatian Institute for Finance and Accounting (Croatia)
- Prof. Stojan Ivanov Ivanov PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Maja Lubenova Cholakova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Daniela Ivanova Popova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Branimir Kampl PhD, Institute SANO, Zagreb (Croatia)
- Prof. Marina Simin PhD, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Miladin Kalinić, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Helmut Schramke PhD, former Head of the University of Vienna Reform Group (Austria)
- Prof. Ahmad Zakeri PhD, University of Wolver Hampton, (United Kingdom)
- Prof. Tzako Pantaleev PhD, NBUniversity , Sofia (Bulgaria)
- Prof. Lisen Bashkurti PhD, Global Vice President of Sun Moon University (Albania)
- Prof. Baki Koleci PhD , University Hadzi Zeka , (Kosovo)
- Prof. Ivana Jelić PhD, University of Podgorica, Faculty of Law, (MNE)
- Prof. Islam Hasani PhD, Kingston University (Bahrein)
- Prof. Rumen Valcovski PhD, Imunolab Sofia (Bulgaria)
- Prof. Jonko Kunchev PhD, University „Cernorizec Hrabar“ - Varna (Bulgaria)
- Prof. Nedjad Korajlić PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)

THE TEACHER OF THE FUTURE
Ninth International Scientific Conference
17-19.6.2016 Durres, Republic of Albania

- Prof. Alisabri Šabani PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Jova Ateljević PhD, Faculty of Economy, University of Banja Luka, (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Branislav Simonović PhD, Faculty of law University of Kragujevac (Serbia)
- Doc. Tatyana Sobolieva PhD, State Higher Education Establishment Vadiym Getman Kiyev National Economic University, Kiyev (Ukraine)
- Prof. Svetlana Trajković PhD, High college for professional applied studies, Vranje (Serbia)
- Prof. Suzana Pavlović PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Zorka Jugović PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Dragan Marinković PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Dusan Ristić, PhD Emeritus – Faculty of Management, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Rumen Stefanov, PhD, Dean, Faculty of public health, Medical University of Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Stojna Ristevska PhD, Dean, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Snezana Stoilova, PhD, High Medical School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Lence Mircevska PhD, High Medical School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Dzulijana Tomovska, PhD, Dean, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Mitre Stojanovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Ljupce Kocovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Vasil Zecev PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Nikola Bozkov PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Vasil Pehlivanov PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Oliver Dimitrijević PhD, High medical school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Venelin Madanski PhD, National Military University Veliko Trnovo (Bulgaria)
- Prof. Svilen Stefanov PhD, National Military University Veliko Trnovo (Bulgaria)
- Prof. Vanja Banabakova PhD, National Military University Veliko Trnovo (Bulgaria)
- Prof. Erzika Antić PhD, High medical school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Jelena Stojanović PhD, High medical school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Miodrag Smelcerović PhD, High medical school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Doc. Marija Kostić PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Doc. Sandra Živanović PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Doc. Snežana Milićević PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Doc. Nebojsa Pavlović PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Prof. Kamal Al-Nakib PhD, College of Business Administration Department, Kingdom University (Bahrain)
- Venus Del Rosario, Arab Open University (Philippines)
- Nishad M. Navaz, Kingdom University (India)

THE TEACHER OF THE FUTURE
Ninth International Scientific Conference
17-19.6.2016 Durres, Republic of Albania

CONTENTS

DIRECTIONS OF DEVELOPMENT STRATEGY, MISSION AND GOALS OF QUALITY HIGHER EDUCATION IN MONTENEGRO 2011-2020	13
ZORAN TODOROVIC, PhD	13
CONTROL OF ORGANIZATIONAL SUCCESS OR A STRATEGY TO IMPROVE THE FACTOR “KNOWLEDGE”	23
EVGENIY STOYANOV, D.Sc.	23
IMPROVING THE PRACTICAL TRAINING IN VOCATIONAL EDUCATION THROUGH INTERNATIONAL COOPERATION	29
SONJA RISTOVSKA, PhD	29
COMPETENT CONTRIBUTORS – THE NEW VISION FOR MODERN TRAINING AND A LEARNING LIBRARY AS AN INSTITUTION OF MEMORY AND KNOWLEDGE	35
IVANKA YANKOVA, PhD	35
RUMELINA VASILEVA, PhD	35
COMPETENT TEACHER - LEADER IN EDUCATION.....	43
DRAGANA BOGAVAC, PhD	43
IVICA RADOVANOVIĆ, PhD	43
JASMINA KOVAČEVIĆ, PhD	43
THE EDUCATIONAL CLUSTER AS A FORM FOR IMPLEMENTING INNOVATIVE POLICIES AND PRACTICES IN EDUCATION AND TEACHER TRAINING	47
GALYA KOZHUHAROVA, PhD.....	47
DANIELA IVANOVA	47
MICHAEL KOZHUHAROV.....	47
DIGITAL NATIVES IN THE CLASSROOM – UNEXPECTED CONSERVATISM OF FUTURE TEACHERS	53
DRAGANA JOVANOVIĆ, PhD	53
TATJANA MILIVOJEVIĆ, PhD	53
THE EDUCATION AND SCIENCE CONTRIBUTION TO THE TOURISM OF MONTENEGRO	59
OLIVERA BLAGOJEVIĆ – POPOVIĆ.....	59
SOME ASPECTS OF PROFESSIONAL AND PERSONAL PROFILE OF THE TEACHER IN THE XXI CENTURY	65
VALENTINA SHARLANOVA, PhD	65
CREATING A CONTEMPORARY CLASSROOM.....	71
DRAGANA KUZMANOVSKA, PhD.....	71
SNEZANA KIROVA, M.A.	71
PROFESSOR – PRIMUS INTER PARES	75
DRAGANA RANĐELOVIĆ, PhD	75
JELENA RAKIĆ, MSc	75
THE INNOVATED ROLE OF TEACHERS IN IMPLEMENTATION OF OBJECTIVES AND TASKS OF ECOLOGICAL EDUCATION AND UPBRINGING	79
ALEKSANDAR VUKANOVIĆ, MSc	79
HOW DOES TECHNOLOGY INFLUENCE ON EDUCATION IN NOWADAYS?	85
SONILA TATILI	85
TOMI TRESKA, PhD	85
IMPAKTI I FAKTORËVE STRESANTË NË NIVELIN E STRESIT AKADEMIK TË STUDENTËVE	91
Petrir Taraj.....	91
THE CHALLENGES OF TEACHING IN A GLOBALIZED EDUCATION	103
VIKTORIJA KAFEDJISKA, PhD.....	103
THE ACHIEVED KNOWLEDGE, SKILLS AND ABILITIES OF STUDENTS OF PEDAGOGICAL FACULTY "GOCE DELCEV" STIP AS "SINE GUA NON" FOR SUCCESSFUL MASTERING OF THE PHYSICAL EDUCATION CURRICULIM	107
EMILJA PETROVA	107
LIDIJA SIMONOVSKA	107
THE INVOLVEMENT OF TEACHERS IN THE QUALITY MANAGEMENT OF EDUCATION IN SCHOOLS	111
RUMYANA GYOREVA, PhD.....	111
FOR THE PROFESSIONAL SOCIAL COMPETENCES OF THE CONTEMPORARY TEACHER IN TECHNOLOGICAL EDUCATION	117
DIANA MITOVA, PhD	117

THE TEACHER OF THE FUTURE
Ninth International Scientific Conference
17-19.6.2016 Durres, Republic of Albania

TRAINING AND DEVELOPING FINE MOTOR SKILLS IN PRE-SCHOOL CHILDREN	121
PETYA KASNAKOVA, PhD	121
TRAINING OF PUBLIC ADMINISTRATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE THROUGH MOTIVATION FOR STRENGTHENING THE ADMINISTRATIVE CAPACITY	127
NAUMOVSKI LJUPCO, PhD.....	127
INSTITUTIONAL INFRASTRUCTURE IN FUNCTION.....	133
DEVELOPMENT OF COMPETENCE OF TEACHERS ENTREPRENEURIAL LEARNING	133
MARIJA GEORGIEVSKA, MSC	133
LJUBISHA NIKOLOVSKI, PhD	133
INTERNET AND SOCIAL MEDIA IN EDUCATION.....	139
MARIJA KRSTeva, MA	139
TOSE KRSTEV, PhD	139
LENCE NIKOLOVSKA, PhD.....	139
MOTIVATION TECHNIQUES FOR IMPROVING EMPLOYEE PRODUCTIVITY DURING ECONOMIC DOWNTURN	143
IRINA MAJOVSKI, PhD	143
THE HIGH EDUCATION: A METAPHOR FOR THE SOCIAL CHANGES, FOR THE NEW MERITOCRACY AND FOR THE MODIFIED ENTITY VALUES	149
(IN FRONT OF THE CURRENT PROBLEMS OF THE HIGH EDUCATION)	149
BIJLANA RAJČINOVA-NIKOLOVA	149
HOW THE STRUCTURE OF THE MACEDONIAN ECONOMY AFFECTS THE BALANCE OF PAYMENTS	155
VLADIMIR GONOVSKI	155
HARMONIZATION OF TAX SYSTEM OF KOSOVO WITH CONTEMPORARY TAX REQUIREMENTS AND EU FISCAL SYSTEM.....	161
GANI ASLLANI, PhD	161
THE ROLE OF ACCOUNTING AND AUDITING IN CORPORATE GOVERNANCE.....	165
DEJAN ANDREJEVIĆ, MSC	165
DEJAN DIMITRIJEVIĆ, MSC	165
MARKO JANKOVIĆ, PhD	165
THE KNOWLEDGE ABOUT AN ACCOUNTING ESTIMATE SUCH AS PREVENTION AGAINST MANIPULATION OF FINANCIAL STATEMENTS OF THE ENTERPRISES	171
VALENTINA STANEVA, PhD	171
THE NEED, THE IMPORTANCE AND THE CONTRIBUTION OF „ASSESSMENT OF THREATS TO THE SECURITY FROM ALL RISKS AND HAZARDS“ IN IMMOVABLE CULTURAL HERITAGE IN REPUBLIC OF MACEDONIA	175
TRAJCE NACEV, PhD	175
DRAGAN VESELINOV, PhD	175
THE TOURISM ATTRACTIONS AND LANGUAGE COMPETENCES FOR PROMOTING TOURISTIC RESOURCES.....	179
OLIVER CACKOV	179
MARIJANA KROTEVA	179
MARITIME LIENS ON THE SHIP AND MARITIME MORTGAGES IN CASE OF CONFLICT OF LAWS.....	183
ANA DZHUMALIEVA, PhD	183
COMPARATIVE ANALYSIS OF THE LEGISLATION OF THE MEMBER STATES ABOUT THE MOMENT OF PASSING OF THE TITLE IN RESPECT OF SHIPS UNDER CONSTRUCTION	189
ANA DZHUMALIEVA, PhD	189
THE REQUISITION AND THE CONFISCATION OF MARITIME MERCHANT SHIPS AS MEANS OF ACQUISITION OF A TITLE.....	193
ANA DZHUMALIEVA, PhD	193
THE EVALUATION OF THE SOCIAL ENVIRONMENT OF THE DISABLED PEOPLE.....	197
NIKOLA SABEV, PhD	197
CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY AND ITS STRATEGIC DIMENSIONS	203
NEDKA NIKOLOVA.....	203
SEVDALINA ILIEVA DIMITROVA	203
IMPACT AND IMPORTANCE OF NUCLEAR DISARMAMENT AS KEY FACTOR IN NUCLEAR NONPROLIFERATION AND IN INTERNATIONAL SECURITY	209
MENTOR LECAJ.....	209
ASPECTS OF BILINGUAL EDUCATION	213
IRINA MITARCHEVA.....	213

THE TEACHER OF THE FUTURE
Ninth International Scientific Conference
17-19.6.2016 Durres, Republic of Albania

BILINGUALISM AND MULTILINGUALISM IN STUDENTS BORN AND RAISED IN GERMAN-SPEAKING TERRITORIES.....	217
(LIMITED TO STUDENTS ENROLLED FROM 2008-2013 AT THE FACULTY OF FOREIGN LANGUAGES – FON UNIVERSITY).....	217
ELENA TANEVA	217
NATIVE LANGUAGE TEACHER IN THE PRISM OF STUDENTS LEARNING OUTCOMES	221
ALICA ARNAUT, MSc	221
CHANGING THE INTERRELATIONSHIP OF COMMUNICATIVE COMPETENCE COMPONENTS IN THE TRAINING OF FRENCH FOR MEDICAL PURPOSES.....	225
ANETA TOSHEVA	225
VICTORIA SARAFIAN, DMSc	225
A MODEL FOR DEVELOPMENT OF INFORMATION COMPETENCE IN STUDENTS FOLLOWING DEGREE COURSES IN TECHNICAL INSTITUTES OF HIGHER LEARNING	231
DIANA IZVORSKA, PhD.....	231
FACTORS AFFECTING THE TEACHER-PUPIL COMMUNICATION 9-YEAR EDUCATION.....	237
NDRİÇİM MEHMETI, PhD	237
3D MODELING IN GOOGLE SKETCHUP AND ITS PLACE IN TECHNOLOGICAL EDUCATION.....	241
EVDOKIYA PETKOVA, PhD	241
E-LEARNING - IKNOW SYSTEM VS VFU SYSTEM	247
BLAGOJCE NAJDOVSKI, MSc	247
BORCHE MAKARIJOSKI, MSc	247
MIHAJLOVSKI GORAN, PhD.....	247
STABLE SLIDING DISCRETE FOURIER TRANSFORM.....	251
EMIL FRENSKI.....	251
THE PATH FROM THE IDEA THROUGH THE MANUSCRIPT TO THE COMPLETE SCIENTIFIC WORK.....	255
ZAPRIN VAZHEV	255
PRINCIPLES OF LEARNING – NEURO-PHYSIOLOGICAL, PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FUNDAMENTALS.....	259
NESHKA MANCHOROVA-VELEVA, PhD	259
EDUCATION AND LEARNING ON COMMUNICATION SKILLS, A REQUIREMENT FOR IMPROVEMENT OF THE CORRELATION DOCTOR - PATIENT	263
GORDANA PANOVA.....	263
NIKOLOVSKA LENČE.....	263
ATTITUDES OF STUDENTS FROM “NURSE” SPECIALTY TO INTRODUCING E-LEARNING AT MEDICAL UNIVERSITY OF PLOVDIV – ECONOMIC ASPECT	269
RUMYANA STOYANOVA.....	269
KRISTINA KILOVA.....	269
FUNCTIONAL ASPECTS OF PREBIOTICS USED IN INFANT NUTRITION	273
BILJANA MARKOVSKA	273
VALENTINA PAVLOVA	273
MARIJA MENKINOSKA	273
TATJANA BLAZHEVSKA	273
EFFECTIVENESS OF JOINT MOBILISATION AND MULLIGAN’S MOBILISATION WITH MOVEMENT TECHNIQUES IN PATIENTS AFTER DISTAL RADIUS FRACTURE	279
GERGANA ANGELOVA-POPOVA	279
EDUCATION OF HEALTH WORKERS AND IMPROVING THE QUALITY OF HEALTH SERVICES.....	285
GORDANA PANOVA.....	285
LENČE NIKOLOVSKA.....	285
CATHETER BASED THERAPIES IN TREATMENT OF PULMONARY EMBOLISM	289
KIRIL KARAMFILOFF, PhD.....	289
PETIA GEOREVA, PhD	289
DORA ZLATEREVA, PhD	289
LILIA VLADIMIROVA, PhD.....	289
DOBRIN VASSILEV, PhD	289
VISUAL PERCEPTION OF ORAL SPEECH AND TIME OF HEARING DISORDER OCCURENCE.....	295
DIYANA GEORGIEVA, PhD.....	295
COMPUTED TOMOGRAPHY IN DIAGNOSIS AND FOLLOW-UP EVALUATION OF BRAIN HEMORRHAGES	301
NEVENA FILEVA	301

THE TEACHER OF THE FUTURE
Ninth International Scientific Conference
17-19.6.2016 Durres, Republic of Albania

ASSESSMENT OF THE USE IN PRACTICE PHARMACY PROGRAMS AND THE VIEWS OF PHARMACISTS ON CREATION AND INTRODUCTION OF E HEALTH AND MAINTAINING AN EFFECTIVE CENTRALIZED INFORMATION SYSTEM IN BULGARIA.....	305
ZLatina Ivanova.....	305
MIMI STOICHEVA, PhD.....	305
THE ROLE OF KINESITHERAPY, NATURAL PHYSICAL FACTORS AND MASSAGE IN PREVENTION, TREATMENT AND REHABILITATION OF OSTEOPOROSIS	311
SNEZHINA GEORGIEVA	311
VARVARA PANCHEVA.....	311
MULTIMORBIDITY IN GENERAL PRACTICE	317
DANIELA MILEVA - NIKOLOVA.....	317
GERGANA FOREVA.....	317
RADOST ASENOVA.....	317
ALGORITHM FOR HEALTH MONITORING OF WORKERS EXPOSED TO HAND – ARM VIBRATION	321
STEFKA MANTAROVA, PhD.....	321
PETYA GEOREVA, PhD	321
KIRIL KARAMFILOFF, PhD.....	321
DORA ZLATAREVA, PhD.....	321
NOISE AND THE NEGATIVE ENVIRONMENTAL EFFECTS.....	325
FILIP JOVANOVSKI	325
BLAGICA CEKOVA, PhD	325
VIKTORIJA BEZHOVSKA	325
TYPES OF TRANSPORTATION OF MINERAL RESOURCES	329
TODE KASAPINOV	329
BLAGICA CEKOVA PhD	329
VIKTORIJA BEZHOVSKA	329
FILIP JOVANOVSKI	329
IMPROVING THE QUALITY OF SOFT WHEAT THROUGH BIO-FORTIFICATION WITH ZN CHELATING FERTILIZERS	335
MARIJA MENKINOSKA	335
TATIJANA BLAZEVSKA.....	335
VALENTINA PAVLOVA	335
RECREATING IN CHILDREN'S LITERATURE	341
RUDINA ALIMERKO, PhD	341
STYLISTIC APPROACH IN TEACHING POETRY	345
ARDITA DYLGJERI	345
THE APPLICATION OF SCHEMA THEORY IN TEXTUAL ANALYSIS.....	349
LEDIA KAZAZI	349
STUDY ON PUBLICITY OPERATIONS OF JANI VRUHO	353
MARELA GUGA, PhD	353
EDUCATION BY MEANS OF AN ELECTRONIC TEXTBOOK ON MUSIC FOR THE 5TH GRADE IN THE SECONDARY SCHOOL	359
KRASIMIRA GEORGIEVA FILEVA – RUSEVA, PhD.....	359
ENCULTURATION AND MUSIC EDUCATION	365
THROUGH THE EYES OF CONTEMPORARY MUSIC TEACHER	365
TSVETANKA KOSTADINOVA KOLOVSKA, PhD.....	365
PREPARATION AND REALIZATION OF CHILDREN'S AND PRIMARY SCHOOL TEACHERS OF MUSIC	371
SEVDALINA DIMITROVA, PhD	371
THE EDUCATION IN MUSIC AND HEARING –.....	375
THE FIRST STEP TOWARDS MUSICAL LITERACY	375
ILIANA IVANOVA CHERVENAKOVA.....	375
VOCAL TRAINING FOR PRESCHOOL CHILDREN	381
TANYA BURDEVA, PhD	381
THE ANALYSIS OF MUSICAL WORKS	385
AND THE OVERALL DEVELOPMENT OF MUSICIANS.....	385
ZDRAVKA HVARKATA, PhD	385
MULTIMEDIA AND CONTEMPORARY MUSIC PEDAGOGY	389
JEAN PEHLIVANOV	389

THE TEACHER OF THE FUTURE
Ninth International Scientific Conference
17-19.6.2016 Durres, Republic of Albania

OPTIMIZATION OF MUSIC EDUCATION IN ELEMENTARY SCHOOL CONTAINED IN STATE	
EDUCATIONAL REQUIREMENTS SINCE 2000.....	393
VALERI PASTARMADZHIEV	393
THE FORMATION OF GEOGRAPHICAL CONCEPTS IN EARLY EDUCATIONAL AGE	399
FATLINDA SHKURTI, PhD	399
CHALLENGES, TRENDS AND PROSPECTS IN PEDAGOGICAL EDUCATION IN ARTS.....	405
KAPKA SOLAKOVA, PhD	405
ANTIQUES AND TRADITIONAL FIELDS OF COLLECTIONS IN EUROPE, THROUGH SPACE AND TIME.....	411
ANGELINA JANEVSKA PhD	411
ILIN KORUBIN	411
IRENA KORUBIN	411
DESIGN METHOD OF RADIANT FLOOR HEATING SYSTEMS ,RESOURCES OF ENERGY FOR THESE	
APPLICATIONS	415
MIMOZA DEMO	415
KARAKTERISTIKAT DHE RËNDËSIA E VENDIMEVE GRUPORE.....	423
NEXHMIJE KABASHI.....	423
SHYQERI KABASHI.....	423

THE NEED, THE IMPORTANCE AND THE CONTRIBUTION OF „ASSESSMENT OF THREATS TO THE SECURITY FROM ALL RISKS AND HAZARDS“ IN IMMOVABLE CULTURAL HERITAGE IN REPUBLIC OF MACEDONIA

Trajce Nacev, PhD

Goce Delcev University – Stip, Republic of Macedonia trajce.nacev@ugd.edu.mk

Dragan Veselinov, PhD

Euro-Balkan University - Skopje, Republic of Macedonia dragan_veselinov@yahoo.com

Abstract: Immovable cultural heritage is a fundamental value in Republic of Macedonia. It as part of the state material goods is exposed to risks and dangers which can cause its damage or destruction. For its protection and rescue are undertaken measures and activities based on previously prepared assessments. These assessments that are prepared by the competent authorities are based on experience, research, studies and analyzes. Using this allows adequate prevention and management of risks and dangers in case of endangering the security of immovable cultural heritage. Therefore the need is inevitable and great is the Importance of assessment of threats to the security of all risks and dangers in immovable cultural heritage which contributes to its more efficient protection.

Keywords: assessment, immovable cultural heritage, Republic of Macedonia.

ПОТРЕБАТА, ЗНАЧЕЊЕТО И ПРИДОНЕСОТ НА „ПРОЦЕНАТА НА ЗАГРОЗЕНОСТА НА БЕЗБЕДНОСТА ОД СИТЕ РИЗИЦИ И ОПАСНОСТИ“ КАЈ НЕДВИЖНОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Проф. д-р Трајче Нацев

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Република Македонија trajce.nacev@ugd.edu.mk

Доц. д-р Драган Веселинов

Универзитет „ЕвроБалкан“ – Скопје, Република Македонија dragan_veselinov@yahoo.com

Резиме: Недвижното културно наследство претставува темелна вредност во Република Македонија. Тоа како дел од нејзините материјалните добра е подложено на ризици и опасности кои можат да предизвикаат негово оштетување или уништување. Затоа за негова заштита и спасување се превземаат мерки и активност врз основа на претходно изготвени проценки. Таквите проценки кои се изготвуваат од надлежните органи на власта се врз основа на искуства, истражувања, студии и анализи. Со помош на ова се овозможува соодветна превенција и справување со ризиците и опасностите во случај на загрозување на безбедноста на недвижното културно наследство. Поради тоа неминовна е потребата и големо е значењето од процена на загрозеноста на безбедноста од сите ризици и опасности кај недвижното културно наследство која придонесува негова поефикасна заштита.

Клучни зборови: процена, недвижно културно наследство, Република Македонија.

Материјалните добра во една држава покрај општествено-економските карактеристики имаат и одредена културно-историска важност. Како дел од овие добра претставува и недвижното културно наследство. Во Република Македонија ваквиот вид на културно наследство го сочинуваат спомениците, споменичките целини и културните предели.¹⁰¹

Се проценува дека во државата има 10974 (11200)¹⁰² објекти регистрирани како недвижно културно наследство, 4361 (4485)¹⁰³ археолошки места, 1726 цркви и манастири со преку 150000 квадратни метри фреско-живопис, 1213 објекти од старата градска и селска архитектура, 47 кули, тврдини и мостови, 1026 споменици и спомен обележја, 126 објекти од исламската архитектура, 24 чаршии и други историски, урбанистичко-архитектонск целини, 32 стопански објекти и повеќе други видови на објекти и 5328 недвижности, како и над 500,000 музејски реликти.¹⁰⁴

---

¹⁰¹ Види пошироко во Член 12, 13 и 14 од Закон за заштита на културното наследство („Сл. Весник на Република Македонија“ бр.20/04)

¹⁰² Според Просторниот план на Република Македонија, Скопје, 2004 година, стр. 92.

¹⁰³ Според извори од публикации на археолошки истражувачи.

¹⁰⁴ Никола В. Димитров, Културно наследство (скрипта), Штип, 2010, 14.

Недвижното културно наследство се наоѓа по целата територија на Македонија. Го има во урбаните и руралните места, односно по низинските и ридско-планинските делови на земјата. Околу 45% од ова наследство се наоѓа во руралните населби на ридско-планинските подрачја, кои во голем број се целосно или делумно напуштени.¹⁰⁵

Република Македонија и граѓаните имаат законска и морална должност да го негуваат, чуваат и заштитат недвижното културно наследство. Државата преку разни начини и механизми превзема мерки и активности за негова заштита од сите ризици и опасности.¹⁰⁶ Во спроведувањето на оваа дејност најмногу се вклучени институциите од областа на културата, управувањето со кризи и заштитата и спасувањето. Покрај нив овде партиципираат и сите субјекти од Системот за заштита и спасување и управување со кризи кои имаат некаква поврзаност со оваа проблематика. Со нивна меѓусебна соработка и координација се доаѓа до соодветни одговори и решенија за ефикасна превенција и справување со ризиците и опасностите на кои се изложени спомениците, споменичките целини и културните предели. Така се дефинираат, изготвуваат и спроведуваат и потребните активности и мерки за нивна заштита и спасување.¹⁰⁷

Самите географски карактеристики на Македонија и распространетоста на ова културно наследство низ нејзината територија значително ја усложнуваат неговата заштита. Поради ова неопходна е анализа и процена на неговиот степен на загроеност што ќе овозможи рационално искористување на ресурсите кои би се вклучиле во превенцијата и справувањето со ризиците и опасностите. Ќе се увидат и приоритетите, бројот на сили и средства како и потребното време и начин на дејствување во случај на нивна појава. Но за сето ова потребен е стручен и научен пристап кој го овозможува „Процената на загроеноста на безбедноста на Република Македонија од сите ризици и опасности“ (Понатаму: „Процената“).

„Процената“ претставува документ во кој се интегрирани процените на надлежните државни субјекти, за ризици и опасности од нивна надлежност, како и поодделните процени за загроеноста на подрачјата на општините и на градот Скопје и која е во функција на планско, навремено, целесообразно и координирано донесување на одлуки, насоки и препораки за преземање на потребните мерки и активности на субјектите на Системот за управување со кризи на национално и локално ниво.¹⁰⁸ Исто како на републичко така и на локално ниво се користат истите постапки и процедури за изготвување на процените на загроеноста на подрачјата на општините и на градот Скопје. Изработката на „Процената“ се врши преку разменување на податоци и информации, остварување на комуникација и координација и други слични активности помеѓу Центарот за управување со кризи и државните органи од Системот за управување со кризи. На локално ниво процената се изготвува на истиот начин но помеѓу Регионалните центри за управување со кризи и субјектите од системот за управување со кризи на локално ниво.

Поради можни промени во начинот, интензитетот, видот и сл. на појавите на ризиците и опасностите како последица на разни околности процената на национално и локално ниво се ажурира. Тоа се изведува согласно дадените правила во Уредба за Методологијата за изработка на процената.¹⁰⁹

Содржината на „Процената“ за потребите и интересите на заштитата кај недвижното културно наследство овозможува еден преглед и претставува извод од кој ќе произлезат мерките и активностите за превенција и справување со ризиците и опасностите. Воглавно со анализа и процена на ризиците и опасностите преку утврдена методолошка постапка не само што може да се утврди нивната природа и обемност туку и ќе се оцени ранливоста на овој вид наследство од истите. „Процената“ дава детална претстава на техничките карактеристики на опасностите (нивна локација, интензитет, зачестеност и

---

¹⁰⁵ Истото, 69.

¹⁰⁶ Согласно член 3 од Законот за управување со кризи („Сл. Весник на Република Македонија“ бр.29/05) ризици и опасности со кои се соочува недвижното културно наследство се: можни манифестации на национализам и верска нетрпеливост и омраза; облици и активности сврзани со меѓународниот тероризам; последици од средствата за масовно уништување; урбан тероризам; елементарни и други непогоди, техничко-технолошки катастрофи.

¹⁰⁷ Согласно член 61 од Законот за заштита и спасување („Сл. Весник на Република Македонија“ бр.36/04) од интерес на заштитата и спасувањето на недвижното културно наследство се превземаат следните мерки: заштита и спасување од поплави; заштита и спасување од пожари, експлозии и опасни материји; заштита и спасување од урнатини; заштита и спасување од техничко технолошки несреќи.

¹⁰⁸ Член 2 од Уредба за Методологијата за изработка на процената на загроеноста на безбедноста на Република Македонија од сите ризици и опасности, нејзината содржина и структура, начинот на чување и ажурирање, како и определувањето на субјектите во системот за управување со кризи на кои им се доставува целос- на или извод од процената („Сл. Весник на Република Македонија“ бр.13/11)

¹⁰⁹ Подетално образложено во Член 13 и 14 од истата Уредба.

веројатност), изложеноста и видот на оштетување или уништување на недвижното културно наследство. Покрај ова овозможува и оценување на компетенциите и способностите на капацитетите во делот на превенција и справување со ризиците и опасностите.

Генерално „Процената“ е составена од два дела: општ и посебен. Во нејзиниот прв дел т.е. општиот се дава опис на целите што таа треба да ги постигне, кои предмети и задачи ги има, како и геостратежиската положба на територијата за која се изготвува. Потоа се врши процес на анализа со кој се идентификува територијата односно подрачјето, се одредуваат субјектите од системот за управување со кризи и нивната координација, комуникација и соработка. Од голема важност претставуваат и изворите на податоци и нивната размена, а секако тука се вклучуваат и други субјекти кои вршат процени на одредени видови на ризици и опасности. Во овој дел од „Процената“ посебен акцент се става и на елементите на ризикот во кој се содржани географските карактеристики на територијата, социо-економските карактеристики, населените места, економскиот потфат и генерални карактеристики на развојот. На крајот се прави сумарен и детален опис на застапените елементи на ризиците.¹¹⁰ Во контекст на недвижното културно наследство општиот дел овозможува и дава претстава за субјектите кои би се вклучиле во превенцијата и справувањето како и потенцијалот на елементите на ризик со кои се загрозува неговата безбедноста.

Посебниот дел од „Процената“ започнува со податоци, информации и факти за претходно настанати појави на ризици и опасности. По нивното профилирање потоа за секој ризик и опасност одделно се врши проценка согласно дадените насоки за вториот дел од Уредба за Методологијата за изработка на процената на загрозеноста на безбедноста на Република Македонија. Врз основа на претходна појава на ризик и опасност се определува и потенцијалниот извор на загрозување на безбедноста на територијата за која се изготвува процената. Преку научен и методолошки процес на обработка на информации во организирана и координирана соработка со субјектите од системот за управување со кризи се проценува можноста од нивна повторна појава. Се вршат и други постапки и активности со кои добиените резултати ќе се документираат и визуелизираат за поголема прегледност при понатамошна постапка. Кај недвижното културно наследство на овој начин конкретно ќе се утврдат кои видови на ризици и опасности можат да се појават и да предизвикаат негово оштетување или уништување и од истите да се создаде мапа за опасности. Проценување на ранливоста и изложеноста кај овој вид наследство од дадена опасност ќе ги даде нејзините негативни влијанија на оштетувачките ефекти; неговата чувствителност на конкретна опасност; негово оштетување по конструктивни типови, степени и број; критични објекти по категории на намена, конструктивна типологија, степен на оштетување и број; и проценка на директните, индиректните и долгорочните физички и економски загуби по категории.¹¹¹ Во овој дел од „Процената“ се одредуваат капацитетите и способноста на Системот за управување со кризи за превенција, рано предупредување и одговор на проценетиот ризик. Ова за недвижното културно наследство подразбира одредување на стратегиите, политиките и плановите за негова заштита и спасување; прегледност и располагање со ресурсите за одговор и потреба од опремување, обуки и вежби за ефикасно спроведување на мерките и активностите. За соодветно извршување на задачите на субјектите вклучени во заштитата на ова наследство во посебниот дел од процената се одредени и основите и начините за координација, комуникација и одлучување за примената на мерките и ресурсите, преку стандардни оперативни постапки. „Процената“ ги дава и утврдува штетите со изразени финансиски импликации кај него како и управувањето со ревитализацијата по елиминирањето на кризата односно кој, како и кога го врши сето ова. На крајот на процената се означува степенот на загрозеност на безбедноста на недвижното културно наследство.¹¹² Ова се утврдува врз основа на извршените анализи и изборот на индикатори на дотогашните појави на ризици и опасности и превземаните мерки на субјектите од системот за управување со кризи за заштита и спасување на ова наследство.

---

¹¹⁰ Овој преглед се изведува според номенклатурата на средства и други блага од Единствената методологија за проценка штети од елементарни непогоди („Службен весник на Република Македонија“ бр. 75/2001).

¹¹¹ Член 5 од Уредба за Методологијата за изработка на процената на загрозеноста на безбедноста на Република Македонија од сите ризици и опасности, нејзината содржина и структура, начинот на чување и ажурирање, како и определувањето на субјектите во системот за управување со кризи на кои им се доставува целос- на или извод од процената („Сл. Весник на Република Македонија“ бр.13/11)

¹¹² Согласно член 6 од истата Уредбата. (Прв степен означува редовна состојба (нема ризик); Втор степен означува низок ризик (редовна состојба со ретко манифестирани појави на загрозеност); Трет степен означува покачен ризик (можен почеток на криза или кризна состојба); Четврт степен означува висок ризик и веројатност за почеток на криза или кризна состојба; Петти степен означува највисок ризик на загрозеност на виталните вредности (создадени услови за прогласување на криза или кризна состојба)

ЗАКЛУЧОК

„Процената“ како документ од суштинско значење за Системот за управување со кризи помага во неговото планирање и организирање односно во процесот на одлучување на надлежните носители на функции и одговорности, ја поддржува комуникацијата, координацијата, соработката, партнерските односи и употребата на ресурсите заради превенција, рано предупредување и справување со сите ризици и опасности кои можат да ги загорзат сите општествени вредности а во случајот недвижното културно наследство. Со неа систематски се согледува безбедносното ниво на вредностите кои се заштитиуваат наспроти веројатноста од загрозување под влијание на утврдените опасности, во корелација со дадениот степен на изложеност на елементите на ризик и нивната ранливост и отпорност. Преку презентирани сознанија, заклучоци и препораки, поврзани со актуелните и очекуваните ризици за одреден простор и време кои се содржани во „Процената“ се дава можност да се утврди фактичката безбедносна состојба на недвижното културно наследство, потребните сили и средства за негова заштита и спасување како и моменталните расположливи ресурси на субјектите од Системот. Ова е од големо значење пред се поради можноста за појава на потреба од дополнително ангажирање на ресурси на места за кои во дадена ситуација има ваква потреба поради недостаток од истите или поголем обем на активности се со цел за успешно справување со ризиците и опасностите. Така се овозможува поголема рационалност, ефективност и ефикасност во заштитата и спасувањето.

За недвижното културно наследство „Процената“ овозможува идентификација на опасностите на кои тоа било и на кои се очекува да биде изложено. Покрај ова во неа се дадени и опис, анализа, проценување на веројатноста за случување по време и простор, очекуван интензитет/јачина на влијание и можни последици од опасностите за кои се смета дека го загрозуваат. Така всушност се прави конкретно причинско-последично поврзување помеѓу ризикот (како причина за негативни последици) и предизвиканите штети (како крајна последица од негативното влијание на ризикот) кај ова наследство.

Стратешка важност на „Процената“ се должи на тоа што таа претставува резултат од извршена квантитативна и квалитативна анализа на карактеристиките на опасностите, елементите на ризик и спецификите кај недвижното културно наследство, на капацитетите, комуникацијата и координацијата на субјектите во Системот за управување со кризи како и методологијата и упатствата за нејзина изработка. Врз основа на неа понатаму се носат одлуки, се спроведуваат потребните мерки за превенција и справување со проценетите ризици и опасности со цел за заштита и спасување на овој вид наследство од истите.

КОРИСТЕНИ ИЗВОРИ

- [1] Единствената методологија за проценка штети од елементарни непогоди („Службен весник на Република Македонија“ бр. 75/2001);
- [2] Закон за заштита на културното наследство („Сл. Весник на Република Македонија“ бр.20/04);
- [3] Законот за управување со кризи („Сл. Весник на Република Македонија“ бр.29/05);
- [4] Законот за заштита и спасување („Сл. Весник на Република Македонија“ бр.36/04);
- [5] Никола В. Димитров, Културно наследство (скрипта), Штип, 2010;;
- [6] Просторниот план на Република Македонија, Скопје, 2004;
- [7] Уредба за Методологијата за изработка на процената на загрозеноста на безбедноста на Република Македонија од сите ризици и опасности, нејзината содржина и структура, начинот на чување и ажурирање, како и определувањето на субјектите во системот за управување со кризи на кои им се доставува целос- на или извод од процената („Сл. Весник на Република Македонија“ бр.13/11);
- [8] Центар за управување со кризи;
- [9] Дирекција за заштита и спасување.